

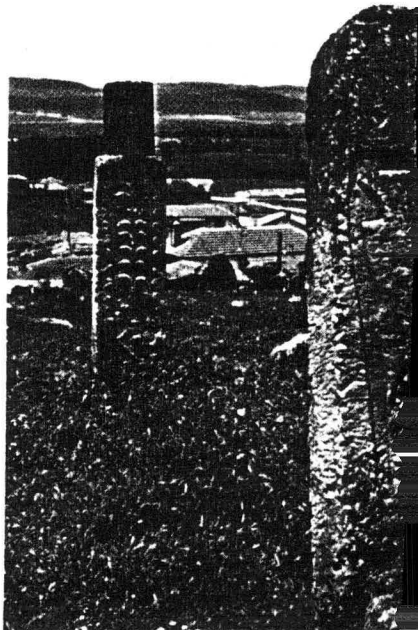
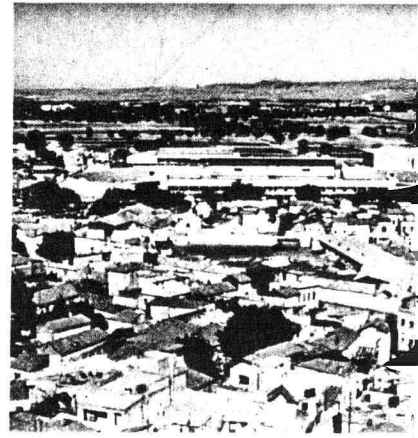
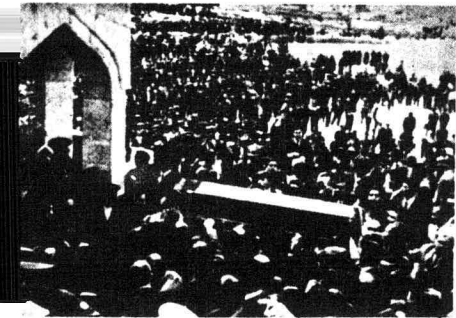
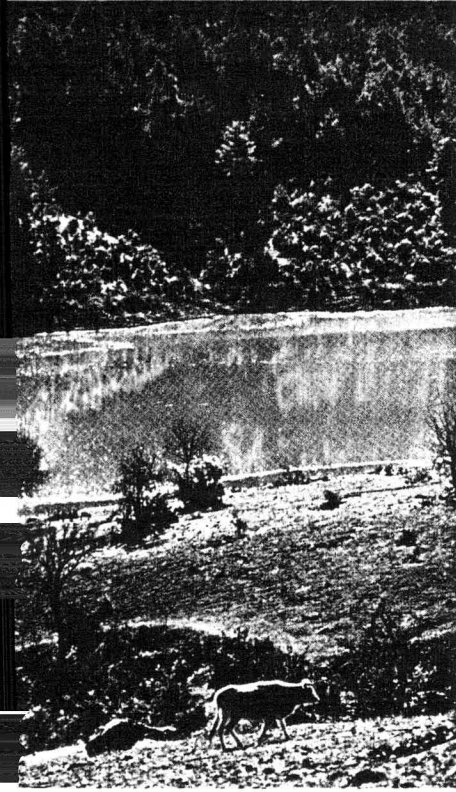
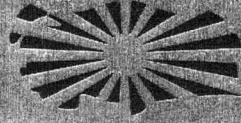
D.No: ab0522

Yer No: ab 514

"Eskişehir'de Geleneksel Mimari", Yurt Ansiklopedisi, sayı:53, 1982, s.2915-
-2917.

Yurt Ansiklopedisi

TÜRKİYE, İL İL:
DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

FASİKÜL **53** 200 LİRA

ananın altınları, gümüş yüzüğü konur. Loğusa parmaklarını iki kez suya sokup çıkarır. Kırk suyu önce çocuğa, sonra anneye dökülür. Kırkinci gün yapılan kırklamada aynı işlemler yinelenir. Ancak, loğusa parmaklarını suya dört kez sokup çıkarır. Emzikli kadının sütü kesildiğinde, memelerine maydanoz lapası konur. Suyla evliya toprağı katılarak kadına içirilir. Tahin helvası, sütte pişirilmiş incir, haşlanmış mısır yedirilir. Sütün nazardan kesildiğine inanılıyorsa yedi komşunun eşiginden birer parça yonga alınır. Ana ve çocuk bunlarla tutsülenir.

Yürümeyen çocuklar yatırlara götürülür. Yatırın çevresinde üç kez dolaştırılır. Bu sırada "Allah ayak, demir dayak" denir. Bir başka uygulama, çocuğun ayaklarına bağlanan ipin cuma namazından ilk çıkana kesilmesi.

Konuşamayan çocukların, dil altı kesilir. Kurbanın dili yakılır, küllü çocuğun yemeline katılır. Kanaryanın içtiği sudan içirilir. Çabuk konuşan çocuğa bir parça ekmek çiğnetilir. Bu ekmek konuşamayan çocuğa yedirilir.

GELENEKSEL EL SANATLARI: Yörede özellikle Türkmen ve Yörükler'ce kilim, seccade, heybe, cicim, zilli, çuval dokunur. Sivrihisar yöresinde dokunan kilimler renkleri, motif zenginliği ve dokunuşundaki incelikle dikkat çeker. Karadöşeme adıyla bilinen kilimin orta yüzeyi "elibeline kız" motifleriyle süslenmiştir. Bu kilim her evde bulunur.

Karakeçili yörüklerinin dokuduğu halılarda hayvan motifleri ilgi çekicidir. Kafeste kuş, kuş, kuşlar motifleri, mutluluk ve sevgiyi simgeler.

Mihalıççık köylerinde yünden şalvarlık, Sakarya Vadisi'nde kalın pamuklular, ince gömleklik bezler dokunur.

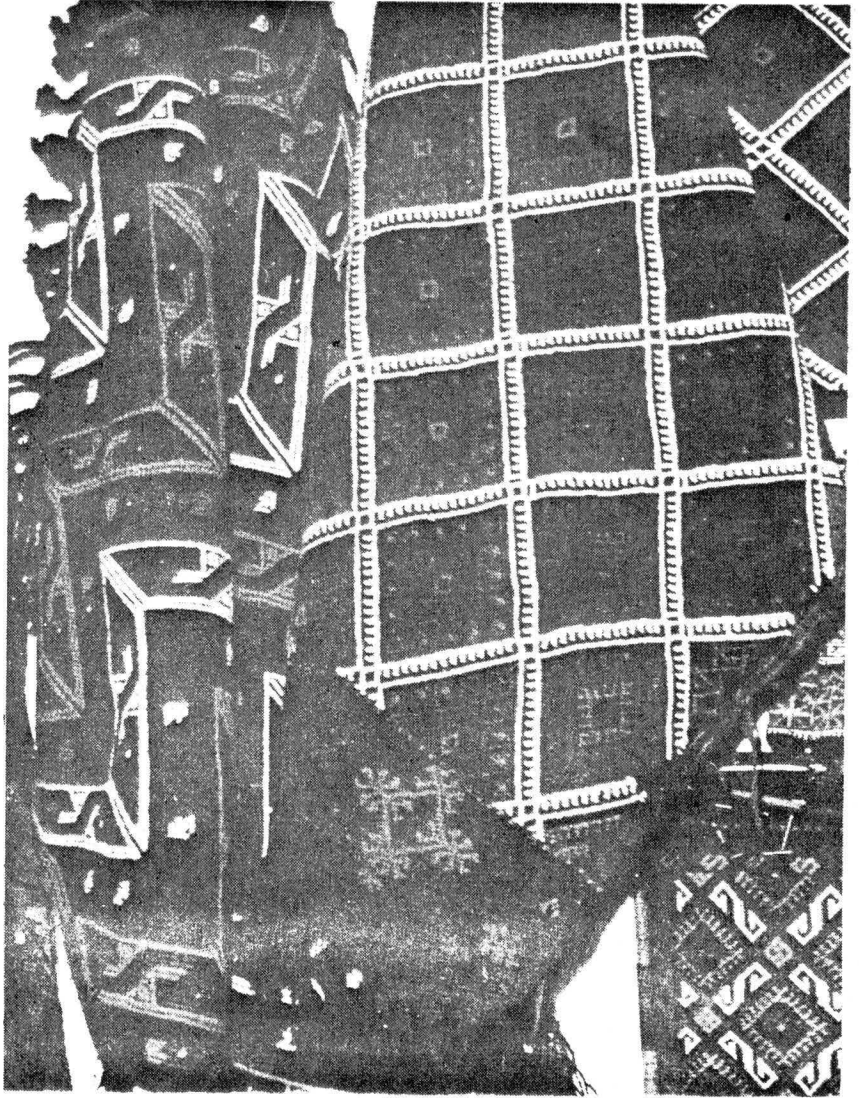
Yörede çorap, eldiven, başlık, kese örülür. Çoraplarda sıçandışi, arpalı, bal peteği, kestane kabuğu, sığır sidiki adlı motifler görülür. Sivrihisar çorapları renk ve desen özellikleriyle ayırdedilir.

Yörenin gelişmiş el sanatlarından biri de taş işlemeciliğidir. Lületaşından yapılan kolye, bilezik, ağızlık, pipo vb turistik eşya olarak pazarlanmaktadır.

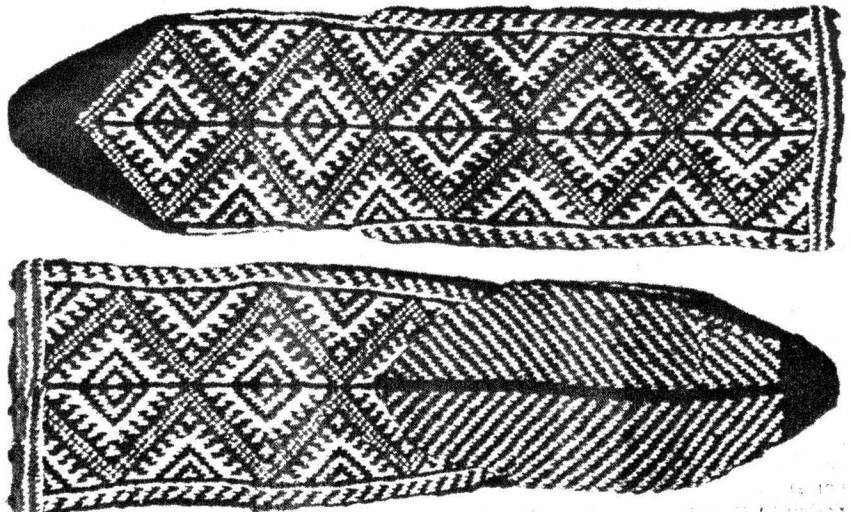
MİMARLIK: Eskişehir'in, tarihi boyunca (art arda birçok kez) kimi dönemler gelişip, kimi dönemler bir köy görünümüne alacak denli sönükleştiği bilinmektedir. Ancak, Anadolu kentlerinde görülen yerleşim alanını değiştirme özelliğine Eskişehir'de rastlanmaz. Antik dönemlerden beri kentin aynı bölgede bulunuşu, coğrafi koşullarının elverişliliğine bağlanabilir. Bu koşulların en önemlileri, kentin Frigler'den beri işlek bir yol kavşağında bulunması (Antik Dorylaion Kenti), yerleşim merkezinin hemen önünde verimli ve geniş bir ovanın uzanması, elverişli iklimi ve sıcak su kaynaklarının varlığıdır.

Eskişehir, Osmanlı yönetimine girişinden 1850'ye değin 800 haneli, aralarında 800 m uzaklık bulunan iki ayrı bölümlü, çok yoksul, sönük bir kasaba görünümündedir. O dönemlerde kent merkezinde küçük bir çarşı, birkaç hamam ve büyük bir han vardır. İki mahalle arasında mezarlık ve sebze bahçeleri uzanmaktadır.

1850'lerden sonra kentte gelişme dönemi başlar. Çarlık yönetimi XVIII. yy'da Kaf-

Sandıklı Kilim

Elma motifli damat çorabı, Sivrihisar

Gelinyanağı, Sivrihisar çorapları

kasya, Kırım gibi ülkelerden göçlere neden olmuştur. Göçlerin bir bölümünü çeken Eskişehir, özellikle 1855-1856 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Abaza, Çerkez ve Tatarlar'dan oluşan büyük bir göç dalgası almıştır. 1878 göçü sonucunda (daha demiryolu Eskişehir'e ulaşmadan) günümüzdeki istasyon yapısı çevresinde yoğun bir yapılaşma eylemi başlamıştır.

1890'dan sonra göç dalgasının ve demiryolunun etkisiyle Eskişehir her yöne doğru büyümüştür. Ancak 1905'te büyük bir yangın çarşı ve çevresindeki tümü ahşap konutları yok etmiştir. 1922'de Yunanlılar Eskişehir'den çekilirken çarşı ve çevresindeki mahalleleri ateşe vermiş, kent bir kez daha büyük ölçüde yıkıntıya uğramıştır. Bu yangınlar yüzünden geleneksel Eskişehir evlerinden günümüze, göçmen mahalleleri dışında, ancak "Odun Pazarı" tarihi yerleşimindeki ahşap konutlar kalabilmiştir.

Yıkılan alanlarda, neoklasik üsluplu yeni taş yapılar yükselmiştir. Demiryolu Cer Atölyesi'nin büyütülmesinden sonra pek çok sanayi ve ticari işyerinin açılmasıyla, Eskişehir 1900'lü yıllara göre en az dört kat genişlemiştir. Ancak bu hızlı gelişme, kent içindeki yerleşme yoğunluğu düşük eski yapıların yıkılması, yerlerine apartmanların yapılması biçiminde olmuştur. Bu da sayısı azalmış geleneksel konutlara zarar vermiştir. Seyitgazi Caddesi, eski ve geleneksel konutların yoğun olduğu Odun Pazarı'yla, tümüyle betonarme yapılardan oluşan, ticaret ve konut bölgesi arasında bir sınır oluşturmaktadır.

Odun Pazarı bölgesindeki konutlar, Türk evi plan özelliklerini yansıtır. Harem ve selamlık bölümleri ayrı, büyük konakların birçoğu, 1922 Yunan yangını sırasında yitirilmiş, günümüze üç örnek kalabilmiştir. Bunlardan biri 1970'de onarılıp Etnoğrafya Müzesi olarak değerlendirilen Yeşil Efendi Sokak'taki "Osmanlı Evi"dir. Yapının müze olarak düzenlenen selamlık bölümünün ana katı (1.kat) iç sofalı, dört odalı plan tipinin özgün bir örneğidir. Odaların gömme dolaplı, ocaklı duvar yüzleri ve tavanları, bezeme alanı olarak kullanılmıştır. Göbek ve tüm yüzeyler yaldızlı ahşap parçalarla oluşturulan geometrik ve stilize bitkisel örgülerle (motif) doldurulmuştur. Odun Pazarı konutlarının tümünde ahşap iskelet arası tuğla ya da kerpiçe doldurulmuş duvarlar biçiminde "Hımsı" yapı tekniği uygulanmış, yüzeyler bağdadi sıva ile kaplanmıştır. Dar sokaklarda, konutların alt kat köşeleri pahlanarak yer yer geçişin kolaylaştırılmasına çalışılmıştır. Hemen her konutta dikdörtgen, çokgen, eğrisel çıkmalar vardır. Çıkmalar ya da geride kalan yüzeyler, alınlıklarla belirlenleştirilmiş ve bezenmiştir. Geniş saçakların altı ahşap ya da profilli bağdadi sıvayla kapatılmıştır. Çıkmalar, oymalı payandalar ve kıvrımlı ahşap ya da bağdadi kaplamalı özgün konsollarla desteklenmiştir. Konutlar koyu sarı, pembe, yeşil, mavi gibi parlak renklere boyanmıştır. Tüm bu özellikler, yer yer bozulmuş arnavutkaldırımlarıyla birleşerek Odun Pazarı'na özgün bir Türk kenti görünümünü vermektedir.

Odun Pazarı'ndaki konutların büyük bir çoğunluğu dört odalı, iç sofalı plan tipinde-

dir. Bu arada, az da olsa odaların arasına eyvan, merdiven, mutfak gibi bölümlerin eklendiği "Karnıyarık" tipi plana rastlanmaktadır. Alt kat çoğunlukla çamaşır yıkama, yemek pişirme gibi günlük işlere ayrılmıştır. Ancak Türk evindeki yazlık ve kışlık kat ayrımı bu konutlarda gözlenmemektedir. Açık sofalı ana katlar bile kapatılıp iç sofalı biçime dönüştürüldüğü için yaşam ve yatma eylemleri hep birinci katta çözümlenmektedir.

Kare ya da kareye yakın dikdörtgen odalarda şilte, yastık ve yorganların yerleştirildiği bezemeli yerli dolap (yükçük) vardır. Dolap kapakları çok sık kullanılmış selvi motifli, ahşap-geçme bezemelidir. Ayrıca kaş kemerli, "kedigözü" denilen küçük raflar, alçı ya da ahşap ocak yaşmakları, pencere duvarı dışındaki yüzler, hem kullanım hem de bezeme alanı olarak değerlendirilmiştir.

Odun Pazarı'ndaki evlerin sofa ve oda tavanları, Anadolu'daki geleneksel konutlarda görülen göbekli, bezemeli pervazlı ya da çıtakâri işlemeli süsleme yüzeyleridir. Göbekler, çok köşeli ve küçüktür. Geriye kalan alan çıtakâri, dört köşeli geometrik örgeler ya da oymalı parçalardan oluşan pervazlarla doldurulur. Odun Pazarı Nakipler Sokağı'nda XVIII. yy'dan kaldığı sanılan bir ev, "başoda" çok renkli, dört köşeli tavan göbeği ve duvarlarındaki bitkisel kıvrımlı örgelerle, Barok üslup özelliklerinin yörede de uygulanmış olduğunu belirten önemli bir örnektir.

1922 Yunan yangını ardından yapılan

Geleneksel mimaride Eskişehir evleri

"Neoklasik" kamu yapıları, geleneksel konutlarla üslup ve boyut açılarından önemli ayrılıklar gösterir. Belediye yapısı, Atatürk Lisesi, Askerlik Şubesi, Odun Pazarı Karakolu, Kuran kursu verilen yapı ve Malhatur İlkokulu bu üslubun ilginç örnekleridir.

Odun Pazarı, meydana, parkı, meydana açılan kahvehane ve lokantaları, birçok evin alt katındaki özgün dükkânlarıyla yerleşim ve ticaret açısından canlılığını çok iyi koruyabilmiş bir "eski kent çekirdeği"dir. Konutların çok yıkık olanlarına rastlanabilmektedir. Ancak, içinde yaşayanlar bu yerleşime olan bağlılıkları, komşuluk ilişkileri ve bahçe geleneğine düşkünlükleri nedeniyle evlerinden ayrılamamaktadır. Bu evler, küçük onarımlarla daha uzun yıllar özelliklerini koruyabileceklerdir.

YÖRESEL HALK EDEBİYATI: Yöresel halk edebiyatı, yöre kültürünün renkli ve zengin yapısını yansıtır.

İlin coğrafi konumunun yanında, çeşitli yerleşim, göç ve çatışmalarla geçirdiği evrim, halk edebiyatına değişik etkiler getirmiştir. Yaşam kavgası, kırim ve kıtlıklar halkı dine yöneltirken Bektaşî anlayışı öne çıkmış, öte yandan Türkmen, Yörük, Kırım-Kafkas ve Rumeli göçmenlerinin kültürel çeşitliliği de bu edebiyatı zenginleştirmiştir (Bak. *Kültürün Evrimi*).

HALK ŞİİRİ VE OZANLARI: Tüm Anadolu'da olduğu gibi, yörede de halk şiiri geleneği, XIII. yy'da gizemci halk şiirinin en büyük ustası Yunus Emre ile başlamıştır.

Yunus Emre'den sonra bu alanda etkili olmuş bir ada rastlanmamaktadır.

MANİLER: İslam'lık'tan önceki Türk edebiyatından bu yana mani söyleme geleneği, Eskişehir'de de ortak ürünlerin en zengin türünü oluşturur.

İl merkezi ve çevresinden derlenenler, nani söyleme geleneğinin tipik örnekleridir. Göçmenlerin yoğun olduğu kimi yörelerdeye, birlikte getirdikleri kültürel öğelerden yarınlanan değişik biçimli mani türlerine astlanır. Bunların en belirginini Kırım-Çıpaçak Türkleri arasında yaşayan "Şin Ge-

leneği"dir (Bak. *Eskişehir ve Civarında "Şin" Geleneği*).

Eskişehir'den derlenmiş birkaç sevda manisi:

Garanfil aşlanır mı
Sapı gümüşlenir mi
Güçücükten yar sevdim
Ele bağışlanır mı

Siyah poçum beldedir
Saçakları yerdedir
Cennetten huri çıksa
Gine gözüm sendedir

Kakilim daranacak
Sabreyle varanacak
Haylı vakıtlar geçer
Sen benim olanacak

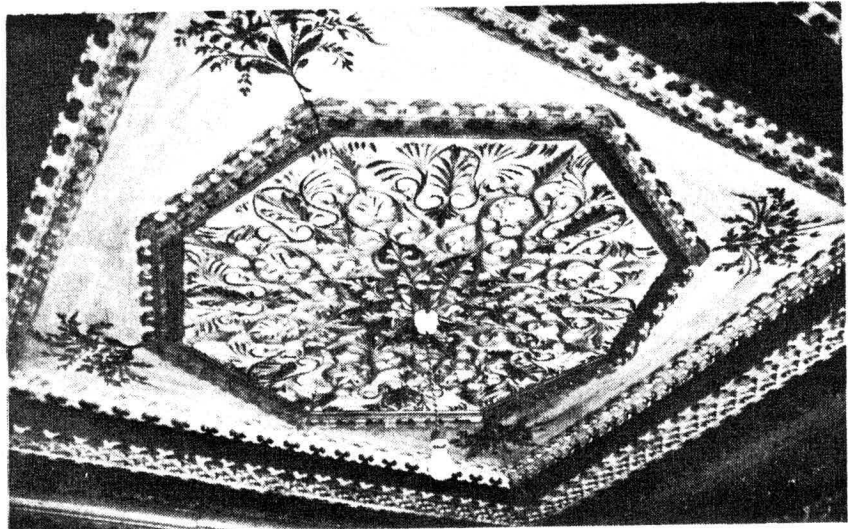
A kara kız kara kız
Saçlarını tara kız
Gönlüm uçtu yuvadan
Kakilinde ara kız

SÖYLENCELER: Yörede ermiş kişilere ilişkin pek çok söylence vardır. Kimi doğal özellikler de söylencelere konu olmuştur. Bunlardan en bilinenleri şunlardır:

Seyit Battal Gazi'ye İlişkin Söylenceler: Seyit Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi, bir gece düşünde Cafer adlı bir yiğit görür. Pehlivanlıkta Hamza, heybette Ali, adalette Ömer gibi olan Cafer, Hızır'ın atını, Hz. Davut'un zırhını, Hz. Ömer'in süngüsünü taşımaktadır. Hüseyin Gazi bu yiğidin kimliğini çok merak eder. Bir başka gece düşünde, bu yiğidin onun oğlu olacağı, Rum diyarını baştan sona Müslüman edeceği müstusu verilir.

Hüseyin Gazi bir süre sonra doğan oğluna Cafer adını verir. Cafer pek küçükken babası bir savaşta ölür. Cafer büyür, yiğit bir delikanlı olur. Bir gün babasından kalamaları ister. Bunları alabilmesi için "kâfirler ülkesini Müslüman etmesi gerektiği" söylenir.

Böylece Cafer su olur akar, yel olur eser, tek başına ordular kırar, gelip geçtiği her

Geleneksel konut tavan süslemesi